

HUR GÅR DET FÖR GOTLAND?

UPPFÖLJNING AV DEN REGIONALA
UTVECKLINGSSTRATEGIN 2026

2026 ÅRS UPPFÖLJNING AV
VÅRT GOTLAND 2040

www.gotland.se

Vårt Gotland 2040.....	3
Fokus färjepriser: Nya gedigna kunskapsunderlag för rättvisa färjepriser	5
Gotland är ett tryggt och inkluderande samhälle med livskvalitet för alla	6
1. Ojämlika förutsättningar för delaktighet i samhället	7
2. Vissa grupper har svagare ställning på arbetsmarknaden	7
3. Hälsofrämjande och tidigt förebyggande insatser är en underutnyttjad potential	8
4. Många elever når inte målen i skolan	9
5. Risk för normalisering av våld i ungas relationer	9
Gotland är en förebild i energi och klimatomställningen	10
1. Omställning pågår - men inte alltid åt rätt håll	11
2. Långt kvar innan transportsektorn går på förnybart	11
3. Omvärldsberoende lokal elproduktion	12
4. Svåra utmaningar för Gotlands vattenförsörjning.....	12
5. Ökade insatser krävs för att nå miljömålen	13
Gotland är en nytänkande tillväxtregion med utvecklingskraft.....	14
1. Gotlands företagsklimat – ett gemensamt ansvar mellan näringsliv och offentlig sektor	15
2. Mat och livsmedel - ett styrkeområde för Gotland.....	15
3. Platsutveckling – turism och evenemang innebär utmaningar, sysselsättningstillfällen och kreativitet	16
4. Kompetensförsörjning och talangattraktion en viktig framtidsfråga.....	16
5. Gotland kraftsamlar för att bli det mest hållbara och attraktiva resmålet i landet.....	17

VÅRT GOTLAND 2040

- Gotlands regionala utvecklingsstrategi

Gotlands regionala utvecklingsstrategi (RUS) har titeln **Vårt Gotland 2040** och antogs av regionfullmäktige 2021. Den innehåller ett antal mål för Gotlands utveckling som vi tillsammans har satt upp och som vi tillsammans ska uppfylla.

Varje år görs en uppföljning av utvecklingen på Gotland. Detta så att vi ska kunna veta om vi är på väg åt rätt håll, om utvecklingen går tillräckligt snabbt och för att identifiera områden som kräver extra insatser eller förbättringar. Denna rapport är en uppföljning av utvecklingen under 2025.

Alla regioner är enligt lag skyldiga att ta fram en regional utvecklingsstrategi. Det ska ske i nära samverkan med andra myndigheter, näringsliv och civilsamhälle.

Gotlands mål och prioriteringar i **Vårt Gotland 2040** togs fram i en bred och inkluderande process. Utgångspunkten för strategin är Gotlands unika förutsättningar och gotlänningarnas behov och önskningsar för framtiden.

De globala målen för hållbar utveckling är grunden för såväl nationella som regionala utvecklingsmål, och utgör även grunden för målen i Gotlands RUS.

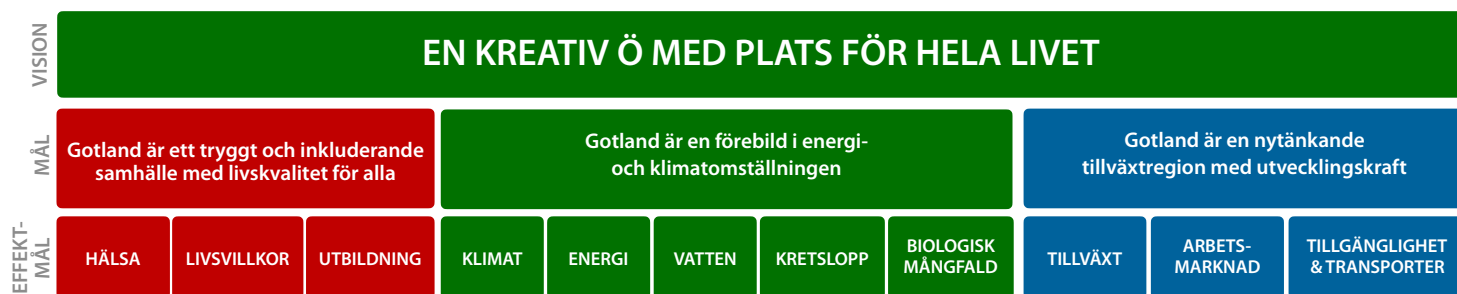
Vision och mål

Den övergripande visionen är att Gotland ska vara en **"Kreativ ö med plats för hela livet"**. Visionen bryts ned i tre övergripande mål som motsvarar de tre dimensionerna av hållbar utveckling, ekologisk, social och ekonomisk utveckling. De övergripande målen konkretiseras i ett antal så kallade effektmål. De uttrycker det önskade tillstånd som vi vill uppnå till år 2040 och följs löpande på flera olika sätt.

En sådan uppföljning är en årlig rapportering av utvecklingen på Gotland. Det är den rapporten du håller i din hand. Denna rapport, tillsammans med statistikdelen som du hittar på RUS:ens webbplats (rus.gotland.se) beskriver de viktigaste händelserna eller förändringarna under det gångna året, med koppling till målen i RUS.

Vi hoppas att den också kan fungera som ett underlag för fortsatt dialog, prioritering och samverkan.

Vision och mål i "Vårt Gotland 2040"

UPPFÖLJNING AV MÅL OCH INDIKATORER

Grundtanken bakom att tillsammans enas om ett antal långsiktiga mål för samhällets utveckling är att det under även ska styra utvecklingen i den riktningen. Det förutsätter dock att utvecklingen kontinuerligt följs upp och utvärderas. Detta för att säkerställa att utvecklingen går i önskad riktning, för att kunna åtgärda eventuella hinder och identifiera områden som behöver särskilt fokus. Men också för att löpande fråga oss om målen är relevanta, har rätt fokus eller om de behöver omformuleras.

Detta är den femte årliga uppföljningsrapporten sedan **Vårt Gotland 2040** antogs 2021. Du hittar alla tidigare rapporter på region Gotlands hemsida¹.

En uppföljning i två delar

Uppföljningen av utvecklingen har två beståndsdelar som hänger ihop. Den ena delen består av ett pågående utvecklingsarbete för att löpande och kontinuerligt presentera statistik om Gotlands utveckling på Region Gotlands webbplats. Där är det möjligt att alltid granska utvecklingen över tid, hitta den senaste relevanta statistiken, följa utvecklingen mot 2040-målen eller jämföra utvecklingen på ön med andra kommuner och regioner. Ambitionen är att öka användningen av fakta och statistik genom att göra aktuell information lättare att hitta, förstå och använda.

Den andra delen är denna rapport där vi lyfter de viktigaste händelserna, slutsatserna och insikterna från året som gått.

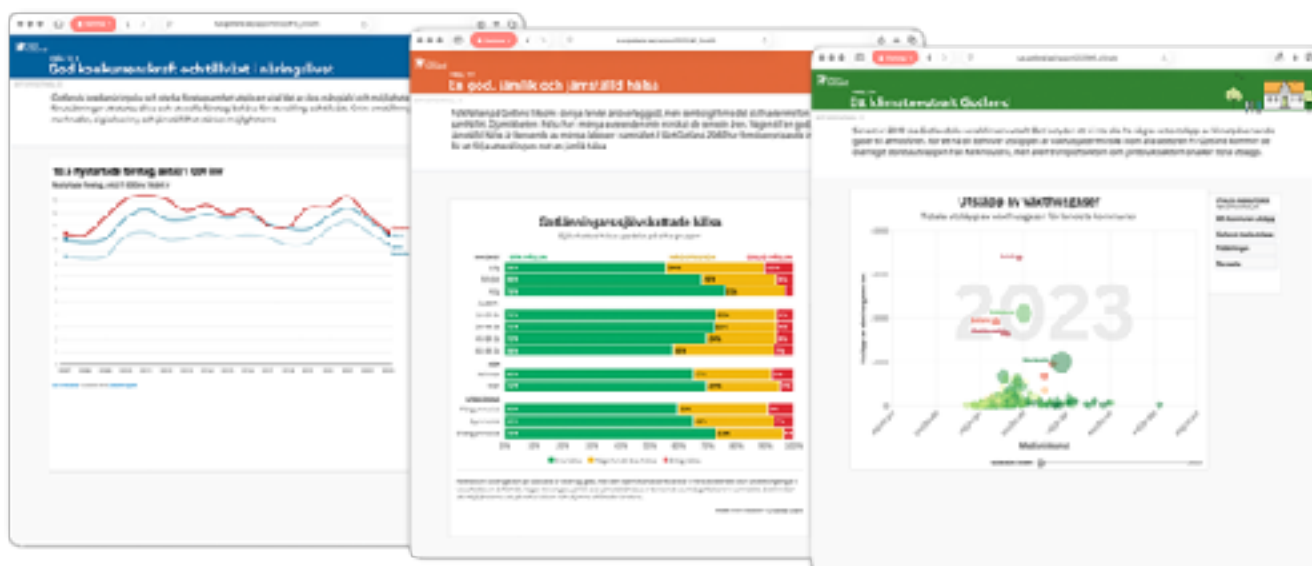
Rapportens upplägg

Rapporten tar sin utgångspunkt i de tre övergripande målen i Vårt Gotland 2040.

- Ett tryggt, inkluderande samhälle med livskvalitet för alla.
- En förebild i energi- och klimatomställningen.
- En nytänkande tillväxtregion med utvecklingskraft.

För vart och ett av de tre övergripande målen har fem punkter lyfts fram från det gånga året som förtjänar särskild uppmärksamhet. Det kan vara områden där utvecklingen inte går tillräckligt snabbt eller i rätt riktning eller där en ovanligt betydelsefull händelse har inträffat som påverkar förutsättningarna. Men det kan också vara andra faktorer som ger anledning att särskilt belysa just den utvecklingen.

Urvalet bygger på både kvantitativa data och kvalitativa bedömningar, men framför allt på frågan: vad är mest angeläget att förstå och agera på – just nu?

¹ www.gotland.se alternativt RUS:ens egen sida www.rus.gotland.se

FOKUS FÄRJEPRISER:

NYA GEDIGNA KUNSKAPSUNDERLAG FÖR RÄTTVISA FÄRJEPRISER

För att uppnå målet om god tillgänglighet och hållbara kommunikationer är priserna för att resa avgörande. Under 2025 växlade Gotland upp i arbetet för rättvisa färjepriser.

I enlighet med färjetrafikavtalet följer Trafikverket upp biljettpriser för gotlänningar genom att titta på ett genomsnittspris för samtliga sålda biljetter under ett år. Genomsnittspriset inkluderar rabatter för pensionärer, barn, idrottslag med mera, och säger därmed inte så mycket om vad den som bokar biljett faktiskt betalar.

Gotlänningar och besökare har varje år kunnat konstatera att just deras resor mellan Gotland och fastlandet oftast kostar betydligt mer det redovisade genomsnittspriset. Detta har dock inte fått något större genomslag i den nationella debatten, därför valde Region Gotland att under våren starta en utredning avseende resenärernas faktiska biljettpriser.

Genom att definiera typresenärer, utgå ifrån statistik över när dessa främst reser och testboka en mängd resor vid dessa tidpunkter utarbetade Region Gotland egen prisstatistik. Parallellt med att prisstatistiken presenterades under hösten beslutade regionstyrelsen att starta en

priskommission, med en representant från varje parti i regionfullmäktige, i syfte att med extra kraft driva frågan om rättvisa färjepriser. Region Gotland initierade utöver det en juridisk utredning avseende statens möjligheter att skjuta till medel för att sänka biljettpriserna under innevarande avtalsperiod för färjetrafiken.

Dessa initiativ fick stort utrymme både i lokal och nationell media och följdes upp av möten med Trafikverkets styrelse, trafikutskottet och infrastrukturministern. Med hjälp av gedigna kunskapsunderlag och ett fokuserat påverkansarbete lyckades Region Gotland tillsammans med den gotländska allmänheten få upp frågan om dyra biljettpriser på den nationella dagordningen, där frågan ser ut att stanna kvar även under 2026. Region Gotland arbetar för att få gehör på följande punkter:

- **Inför en svensk landsvägsprincip: Det ska kosta motsvarande att resa med färja som att resa samma sträcka på land.**
- **Staten måste verka för billigare biljettpriser i färjetrafiken inom tecknade avtal.**
- **Gotlandstrafiken ersätter en fast förbindelse och bör finansieras inom nationell plan.**

GOTLAND ÄR ETT TRYGGT OCH INKLUDERANDE SAMHÄLLE MED LIVSKVALITET FÖR ALLA

Vårt Gotland 2040:

"Gotland är ett tryggt och öppet samhälle för invånare och besökare, ett jämlikt och jämställt samhälle där vi lever ett gott liv med god hälsa. Gotland präglas av mångfald. Vi känner tillit och förtroende för samhället och varandra och deltar i samhällsutvecklingen. Gotland har trygga och attraktiva livsmiljöer, rika fritidsmöjligheter, ett dynamiskt kulturliv, en god välfärd och service samt goda möjligheter till livslångt lärande och egen försörjning. Det gotländska samhället tål påfrestningar, är anpassningsbart och förändringsbenäget."

SOCIALT HÅLLBART GOTLAND – SLUTSATSER FRÅN 2025

- Ojämlika förutsättningar för delaktighet i samhället.
- Vissa grupper har svagare ställning på arbetsmarknaden.
- Hälsofrämjande och tidigt förebyggande insatser är en underutnyttjad potential.
- Många elever når inte målen i skolan.
- Risk för normalisering av våld i ungas relationer.

1. OJÄMLIKA FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR DELAKTIGHET I SAMHÄLLET

Demokratiskt och socialt deltagande skiljer sig åt mellan olika grupper i samhället, vilket har negativ inverkan både på individer och samhället på Gotland.

Att förutsättningarna för demokratiskt och socialt deltagande skiljer sig åt mellan olika grupper i samhället beror främst på strukturella omständigheter kring faktorer såsom utbildning, sysselsättning, trygghet, tillit och social inkludering. Personer med kort utbildning, låg inkomst, funktionsnedsättning, HBTQI-identitet eller personer med utomeuropeiskt ursprung är exempel på grupper som generellt sett har sämre förutsättningar inom dessa områden.

Normer påverkar vilka grupper som har en stark eller svag ställning i samhället. Alla gruppers perspektiv tas inte alltid strukturerat med i beslut, särskilt inte från grupper som har svårare att göra sin röst hörd. Bemötande och tillgänglighet i samhället är inte heller alltid anpassade för alla. Det finns en risk att vissa grupper inte fullt ut får det stöd och den service de har rätt till enligt

konventioner och lagar. Exempelvis finns brister i tillämpningen av Barnkonventionen, Konventionen om mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning och förvaltningslagens krav på rättssäkerhet, transparens och objektivitet. Detta kan minska människors egenmakt och möjligheter att påverka sina liv och delta i samhället. Samtidigt syns en utveckling mot mer exkluderande normer i omvärlden, vilket riskerar att öka klyftorna i det gotländska samhället.

Exempel på arbete för ökad delaktighet är kartläggningen av digital inkludering **Gotland i en digital tid**, genomförd i samverkan mellan Region Gotland och FINSAM, utvecklingen av fasta vårdkontakter inom vård och omsorg och HBTQI-utbildning inom Region Gotland. Andra exempel är Leader Gutes projekt Ung Livskraft för att öka ungas delaktighet i utvecklingen av Gotlands landsbygder, Gotlandshems riktade arbete för inkludering i socioekonomiskt utsatta områden, och Folkhögskolans breddade programutbud för personer med svårigheter att slutföra gymnasieutbildning.

2. VISSA GRUPPER HAR SVAGARE STÄLLNING PÅ ARBETSMARKNADEN

Trots en god arbetsmarknad på Gotland har vissa grupper fortsatt svårt att få arbete, samtidigt som arbetsgivare har brist på rätt kompetens. Detta påvisar fortsatt behovet av tydliga arbetsmarknadsinsatser.

Även om Gotland har låg arbetslöshet i nationell jämförelse, har cirka hälften av de arbetslösa varit det minst ett år. Arbetslöshet innebär inte bara förlorad försörjning utan även ökad risk för socialt utanförskap och ohälsa. Särskilt utsatta är personer födda utanför Europa, personer med endast förgymnasial utbildning, personer med funktionsnedsättning, personer över 55 år och unga som inte fullföljt gymnasiet.

En positiv utveckling är att det genomsnittliga antalet inskrivna vid Arbetsförmedlingen på Gotland under 2025 var lägre än 2024 för fyra av de fem utsatta grupperna. Undantaget är personer med funktionsnedsättning, där antalet inskrivna i genomsnitt per månad var fler 2025 än 2024.

Både privat och offentlig sektor rapporterar fortsatt brist på arbetskraft med rätt kompetens, vilket begränsar kvalitet och utveckling. Kombinationen av låg arbetslöshet och rekryteringsbehov skapar möjligheter för breddad rekrytering av personer med

låg konkurrenskraft på arbetsmarknaden, samtidigt som kompetenshöjande insatser krävs för bättre matchning.

Under 2025 har flera arbetsmarknadsinsatser genomförts. Ett exempel är det ESF-finansierade projektet Gotland Forward där samverkan mellan näringslivet, civilsamhället, polisen, Arbetsförmedlingen och Region Gotland utvecklats för att skapa vägar in på arbetsmarknaden och stärka breddad rekrytering. Ett delprojekt har identifierat en särskilt utsatt grupp där samordnade insatser saknas: personer som, trots att de inte har nedsatt arbetsförmåga, inte kan etablera sig utan stöd. En process har inletts för fortsatt samverkan efter projektets slut i augusti 2026. Andra exempel är anpassning av gymnasieutbudet till arbetsmarknaden och införandet av ungdomscoach inom vuxenutbildningen (UngVux) för att stödja unga 16–29 år i att fullfölja studier.

3. HÄLSOFRÄMJANDE OCH TIDIGT FÖREBYGGANDE INSATSER ÄR EN UNDERUTNYTTJAD POTENTIAL

På Gotland, liksom nationellt, finns behov av samhällsinsatser kopplade till utmaningar som kan motverkas genom främjande och förebyggande arbete.

Psykisk ohälsa är ett av de samhällsproblem som kan motverkas av främjande och förebyggande insatser. På Gotland lider en av tio vuxna och två av tio ungdomar av allvarliga psykiska besvär. Andelen barn och unga som uppgav psykiska besvär vid skolans hälsosamtal minskade under 2025. Sjukskrivningar på grund av psykisk ohälsa har minskat till följd av förändrade arbetssätt där arbete och sysselsättning ses som viktiga hälsofaktorer.

Ohälsosamma levnadsvanor är den främsta orsaken till samhällets sjukdomsburda. Exempelvis rör sig tre av tio personer mindre än rekommenderat. Övervikt och obesitas, som är kopplade till biologiska faktorer och levnadsvanor som mat, fysisk aktivitet, sömn och stress förekommer hos över hälften av vuxna, tre av tio 10–11-åringar och en av tio 4-åringar.

Två av tio personer rapporterar låg tillit, otrygghet och utsatthet för kränkning. En av tio personer upplever ensamhet. Otrygghet i offentlig miljö har minskat och låg 2025 kvar på samma nivå som 2024. Mäns våld mot kvinnor är fortsatt ett betydande samhällsproblem.

Utmaningarna är kopplade till livsvillkor och livsmiljö, vilka kan påverkas i samspel mellan individ och samhälle. Främjande och förebyggande insatser kan stärka människors möjligheter att förbättra sin hälsa och bidra till samhället. Exempel på pågående arbete är samverkan mellan vårdcentraler och civilsamhälle för personer som inte är sjuka men som behöver stöd för att må bättre, biblioteksutställningen ”Hållbara grönskande tätorter”, samverkan mellan skola, socialtjänst, polis och fritid (SSPF) kring unga i riskzon för kriminalitet, socialtjänstens inriktning på mer förebyggande arbete enligt nya socialtjänstlagen och Region Gotlands handlingsplan för psykisk hälsa och suicidprevention. Många samhällsaktörer genomför arbete som relaterar till genomförande-programmet ”Kraftsamling för hälsa och ett socialt hållbart Gotland 2023–2027”, exempelvis målet ”Vi rör oss en timme om dagen”.

4. MÅNGA ELEVER NÅR INTE MÅLEN I SKOLAN

Otillräckliga kunskaper i grundskolan kan göra att elever inte blir behöriga till gymnasiet. Unga som inte går klart gymnasiet har svårare att etablera sig på arbetsmarknaden och löper större risk för ohälsa och utanförskap, genom hela livet.

På Gotland saknar cirka två av tio elever i årskurs nio gymnasiebehörighet, med en negativ utveckling i de kommunalt drivna skolorna. I årskurs sex når tre av tio inte kunskapskraven i alla ämnen. En viss förbättring har skett 2024–2025. Tre av tio elever på gymnasiet tar inte examen inom fyra år. Även här ses en positiv utveckling senaste året.

Enligt Region Gotlands analys påverkas detta bland annat av resursfördelning, låg andel behöriga lärare, brister i särskilt stöd och specialpedagogisk kompetens. Mindre skolor har svårt att säkerställa likvärdig undervisning.

Skolresultaten påverkas även av psykisk ohälsa bland barn och unga. Andelen som uppger psykiska besvär och skolstress har dock minskat och fler anger bra mående. Skolan utvecklar tidiga insatser i språk och matematik. Hälsofrämjande arbete görs i alla skolor.

Uppväxtvillkor, barn och ungas delaktighet, fritidsaktiviteter och levnadsvanor påverkar också skolresultaten. Förskola/skola, socialtjänst och första linjen samverkar kring tidiga insatser för barn. Efter kartläggning av barnfattigdomen på Gotland planeras ökat fokus på barnrättsfrågor. Flera ideella organisationer har stärkt stödet till ekonomiskt pressade familjer.

Drygt hälften av ungdomarna deltar inte i regelbundna fritidsaktiviteter. Insatser för ökad aktivitet har gjorts, som öppnandet av mötesplats för UngKultur i Visby. Fler ungdomsföreningar skulle kunna ansluta till det nationella fritidskortet, eftersom sex av tio inte gick med under 2025.

Ungefär sex av tio barn/ungdomar är fysiskt aktiva minst fem timmar per vecka, en tydlig ökning sedan 2022. Viss ökning ses även senaste året. Många insatser har gjorts för ökad rörelseglädje och fysisk aktivitet bland unga, till exempel samverkan mellan skolor och idrottsföreningar.

5. RISK FÖR NORMALISERING AV VÅLD I UNGAS RELATIONER

Kartläggning visar en normförskjutning inom ungas relationer där en våldskultur, inklusive sexuellt våld, som riskerar att normaliseras.

Vid kartläggning av nationella studier kring våld i ungas relationer framkommer att nästan var tredje ungdom hade utsatts för våld i egen parrelation redan vid 15 års ålder, där våldet många gånger var upprepat och allvarligt. Kartläggningen visar även att utsattheten för sexuellt våld var fyra gånger högre bland flickor och icke-binära unga i jämförelse med pojkar. Kunskap genererad genom arbete med unga fokusgrupper och en referensgrupp indikerar att denna ökning och normalisering av sexuellt våld pågår även på Gotland. Därtill framgår att våld i ungas relationer ofta sker på arenor till vilka vuxna har tillträde, mandat och möjlighet att agera mot våldet.

Även det digitala våldet, med aspekter såsom kontroll, trakasserier och spridning av material, återfinns bland unga, vars vardag i stor utsträckning är integre-

rad i digitala miljöer. Det finns ett behov av ökad kunskap kring det digitala våldet och de konsekvenser det medför i ungas liv, om vi ska kunna hantera dess komplexitet och utbredning på Gotland.

Våld som förekommer under de första parrelationerna i de ungas liv är särskilt allvarligt då det riskerar att forma uppfattningen kring relationer över tid.

För att synliggöra våldets olika former, diskutera genusnormer och tydliggöra åskådarens roll genomförs till exempel lektionsserien Mentorerna i våldsprevention i skolan (MVP) i samtliga kommunala mellan- och högstadieskolor på Gotland och även vid den privata gymnasieskolan.

Det finns ett begränsat statistiskt underlag kring våld i ungas relationer, men tillgänglig kunskap gör gällande att mönstren i stor utsträckning överensstämmer med de nationella mönster som återfinns bland vuxna, där statistiken visar att större delen av det våld som sker i nära relationer utövas av män mot kvinnor.

ÖVERGRIPANDE MÅL 2040:

GOTLAND ÄR EN FÖREBILD I ENERGI- OCH KLIMAT- OMSTÄLLNINGEN

Vårt Gotland 2040:

"Gotland är klimatneutralt, har gått före i energi- och klimatomställningen och har tidigt nått nationella klimatmål baserade på FN:s Parisavtal. Utvecklingen är en hävstång för ett konkurrenskraftigt näringsliv och för en god miljö. Vi använder de tillgångar vi har på bästa sätt, genom en ekonomi byggd på kretslopp och förnybara resurser. På Gotland finns god tillgång till dricksvatten och tillräckliga grundvattennivåer. Gotland har bidragit till att Östersjön är ett levande och friskt hav. Naturen brukas så att ekosystemtjänsterna värnas och öns biologiska mångfald säkras."

KLIMAT, ENERGI OCH MILJÖ – SLUTSATSER FRÅN 2025

- Energiomställningen pågår - men inte alltid åt rätt håll.
- Långt kvar innan transportsektorn går på förnybara drivmedel.
- Omvärldsberoende lokal elproduktion.
- Svåra utmaningar för Gotlands vattenförsörjning.
- Ökade insatser krävs för att nå miljömålen.

1. OMSTÄLLNING PÅGÅR - MEN INTE ALLTID ÅT RÄTT HÅLL

Energiomställningen är Gotlands kanske största utmaning. Den unika situationen med stora kalk- och cementindustrier kräver unika lösningar där energiomställningen kommer att öka elbehovet, för att minska koldioxidutsläppen.

Få politiska frågor har så hög prioritet och involverar så många av öns aktörer, inom olika sektorer. Arbetet kompliceras av händelser i omvärlden, utanför regional rådhed.

På Gotland är cement- och kalkindustriernas utsläpp helt dominerande i fråga om klimatpåverkan. Utfallet av de pågående tillståndprocesserna kommer att i hög grad påverka industriernas framtida omfattning, energibehov och utsläpp. I slutet på 2025 meddelade Heidelberg Cement att de, i brist på statligt stöd, pausar satsningen på koldioxidavskiljning, CCS, vid fabriken i Slite. Det var ett stort steg i fel riktning för ett klimatneutralt Gotland, men också för det arbete som flera delar inom Region Gotlands verksamheter lagt ner på att bidra till utvecklingen av Slite i samband med den satsningen. Koldioxidavskiljning, CCS bedöms bli nödvändigt för att nå klimatneutralitet i cementtillverkning. När CCS realiserar uppstår ett ökat elbehov på Gotland. Både för CCS och för elektrifiering som ersätter annan energi, behövs ökad kapacitet i elnätet.

Nu pågår och förbereds flera åtgärder, i elnätsbolagets investeringsprojekt ”Kapacitet Gotland”. Genom att

Gotland är ett område som ingår i Fonden för rättvis omställning, FRO, har EU-medel bidragit till de initiala investeringarna.

Regeringens beslut i november 2024 att avslå 13 havsbaserade vindkraftsprojekt, ger under lång tid ändrade förutsättningar för vindkraft på och runt Gotland. Det påverkar även Heidelberg Materials kostnader för elnätanslutning på Gotland. Det ger konsekvenser för projektsamarbeten, möjligheterna till redundans i elförsörjningen till Gotland och hela regionens översiktsplanering i fråga om energi.

Nya EU-krav på energiomställning och oberoende energiförsörjning kan påskynda sjöfartens omställning och öka efterfrågan på bland annat biogas. Båda har stor betydelse för Gotland. Färjetrafiken mellan Gotland och fastlandet står för den största drivmedelsposten i svensk inrikes sjöfart. Biogas har redan bidragit till energiomställning i de största livsmedelsindustrierna på Gotland och efterfrågas nu i allt högre grad för att klara industrins omställning i flera segment i Sverige.

Det pågår energiinriktade utvecklingsprojekt i en större omfattning än någonsin förr i det gotländska näringslivet. Det går att hitta samsyn om hållbara lösningar och att det finns gemensamma nyttor i en trygg energiförsörjning. Det ger viss optimism för framtiden trots ett bistert omvärldsläge och nuläge för klimat- och energi.

2. LÅNGT KVAR INNAN TRANSPORTSEKTORN GÅR PÅ FÖRNYBART

Personbilarna på Gotland står för två tredjedelar av utsläppen från vägtrafiken.

De flesta bilarna (59%) drivs bara av bensin, den högsta andelen av alla 290 kommuner.

Vägtrafikens klimatutsläpp i Sverige ökade med 24 procent och från arbetsmaskiner med 33 procent jämfört med 2023, främst orsakat av sänkta krav på inblandning av biodrivmedel i diesel och bensin. I juli 2025 höjdes bioandelen åter en del, men den är lägre än 2023. Åtgärden räcker inte. Vägtrafikens utsläpp på Gotland kommer till cirka 65 procent från personbilstrafiken. Nära 60 % av vägtrafikens nuvarande utsläpp ska bort för att nå vägtrafikens klimatmål. För att med bibehållen tillgänglighet i samhället klara det krävs helt nya tankesätt och betenden.

På Gotland är alternativen till egen bil inte tillräckligt välutvecklade och befintlig infrastruktur gynnar biltrafik. Parkering är ofta gratis eller mycket billig. Cykelinfrastruktur har för låg standard. Samtidigt har 42 procent av

gotlänningarna mindre än 15 minuters cykelväg till sin arbetsplats – så potentialen för beteendeförändring finns definitivt, men behöver bättre förutsättningar. Satsningar på cykelinfrastruktur på Gotland behöver höjas och bli minst i nivå med andra jämförbara kommuner.

Det finns lokalt framtagna riktlinjer och strategier, men de behöver implementeras i större omfattning. Flera steg i rätt riktning har tagits. Kollektivtrafik och skolbussar och några andra offentligt upphandlade transporter drivs 100 % förnybart. Region Gotlands egen fordonspark drevs under 2025 till över 64 % förnybart. År 2025 var första året med Gotland som medlem i Viable Cities, med hållbar mobilitet i fokus.

Det pågår utveckling inom kollektivtrafiken – trots det minskade dess andel av det totala resandet något under 2025, så nu gäller det att vara uthållig med att ge kollektivtrafiken resurser för sin utveckling för att kunna locka nya resenärer.

3. OMVÄRLDSBEROENDE LOKAL ELPRODUKTION

Den installerade kapaciteten för elproduktion från sol- och vindkraft på Gotland ökade även år 2025 endast marginellt med en liten andel solex. Den första större solparken, Austerland, invigdes.

Ekonomi i nätansluten solexproduktion har varit svag under året. Tidvis låga elpriser som gjorde att vindkraftverken stängdes ner då, gjorde att trots ett år med bra vindar levererades 25-30% mindre el ut på nätet från vindkraft på Gotland, jämfört med tidigare år med bra vindar. Nuläget, med osäkert säkerhetsläge, svag konjunktur och ökande kostnader för investeringar är ytterligare faktorer till nackdel för omställningen till ökad andel lokal elproduktion.

En dialog med Försvarsmakten är avgörande för att finna tekniska och juridiska lösningar för samexistens försvar och energainfrastruktur. Länsstyrelsen på Gotland leder projektet FRAMAT som syftar till att se möjligheter för ett framtida robust energisystem på Gotland med minskat beroendet av energi utifrån. Inom ramen

för projektet förväntas Försvarsmakten anvisa områden på Gotland, där de inte motsätter sig energianläggningar för sol- och vindkraft.

Regionens översiktsplan som antogs 2025 pekar ut områden för vindkraftsproduktion, men inget av dessa är fritt från målkonflikter med försvarsintressen och eller natur- och kulturvärden. Ett tematiskt tillägg till översiktsplanen planeras för kommande år, för att särskilt hantera vindkraftsutbyggnad och andra energifrågor.

Elproduktion på och nära Gotland behövs för att kunna möta framtida behov och för att bygga robusthet i energiförsörjningen. Med de långa ledtider som gäller även för utbyggnad av elnätet behövs även robust planering. Svenska Kraftnät anger att deras plan ligger fast för att den nya fastlandförbindelsen ska vara i drift i slutet på år 2030. Det pågår dialog mellan Region Gotland och Gotlands Elnät AB om möjligheterna till ökad proaktivitet för anslutning av förnybar energiproduktion och ökad flexibilitet inom befintligt nätutrymme.

4. SVÅRA UTMANINGAR FÖR GOTLANDS VATTENFÖRSÖRJNING

Gotland har stora säsongsmässiga variationer i både grundvattennivåer och ytvattenflöden och en vattenförsörjning som är till allra största delen är nederbördsberoende. När klimatet förändras och medeltemperaturen ökar får det följd effekter som inledningsvis kan vara svåra att särskilja från naturliga variationer.

2025 var ett år som paradoxalt nog uppvisade både vattenbrist och en högre årsnederbörd än normalt. Många åtgärder i form av informationskampanjer, trycksänkningar i ledningsnätet, bevattningsförbud under hela växtsäsongen och regionala samverkansmöten genomfördes. Mot slutet av året tillkom kvalitetsproblem för Visbys vattenförsörjning, vilket gjorde att kokrekommendationer behövde införas.

I naturen torkade åter många mindre vattendrag ut helt, vilket påverkade inte minst överlevnadschanserna för fiskyngel. Sammantaget visar 2025 på att utmaningarna på hela vattenområdet är mycket stora om effektmålet *Säkerad tillgång till vatten av god kvalitet och kvantitet* ska kunna nås.

Vattenbristen kräver beteendeförändringar men också mycket innovationsarbete. Utvecklingen av ett prognosystem för algbloomingar inom projektet ALGOTL är ett exempel. Under sommaren 2025 testades inom ALGOTL en betaversion av havsprognoser skräddarsydda för de två regionala brackvattenverken, för att bidra till driftoptimering av dem. Detta projekt drivs av Stockholms universitet i samarbete med SMHI och Region Gotland.

Region Gotland deltog också i ett Vinnovafinansierat förprojekt rörande förvaltning och hantering av den säsongsmässiga bristen på vatten i odlingslandskapet (Framtidsinriktad samverkan om vatten i torra jordbrukslandskap). Övriga deltagare var IVL Svenska Miljöinstitutet, Länsstyrelsen i Gotlands län, Gotland Grönt Centrum, den ideella föreningen Forum Östersjön, representanter för markägare och flera myndigheter. Arbetet ledde fram till en Vinnovaansökan inom Impact Innovation-programmet Water Wise Societies. Denna ansökan beviljades i december 2025.

"Blått centrum Gotland" är sedan 2017 en strukturerad samverkan mellan Uppsala universitet, Länsstyrelsen i Gotlands län och Region Gotland. Samverkansplattformen identifierar regionala utvecklingsfrågor kopplade till vatten i vid bemärkelse och utvecklar dessa i samarbete med andra externa aktörer. Ett av målen är att stärka länets förutsättningar att attrahera extern finansiering och därmed öka tillgången till såväl finansiella som kunskapsmässiga utvecklingsmedel inom områden kopplade till grund-, yt- och kustvatten och därigenom, i förlängningen, öka länets innovationsförmåga och attraktionskraft inom detta område. Genom förnyad finansiering från Formas har Blått centrum deltagande inom ramforskningsprojektet Blå Mat kunnat fortsätta under 2025. Syftet är att genom innovation stimulera den näringslivsanknutna utvecklingen av akvatiska livsmedel. Projektet är ett samarbete mellan åtta svenska högskolor, universitet, Science Parks och forskningsinstitut. Tack vare projektet har Campus Gotland kunnat finansiera ett par doktorandtjänster.

5. ÖKADE INSATSER KRÄVS FÖR ATT NÅ MILJÖMÅLEN

Inget av de tre effektmål som berör Gotlands miljöambitioner ser ut att nås med nuvarande utvecklingstakt och rådande förutsättningar. Möjligheterna att nå målen påverkas dessutom av i vilken grad världen lyckas bromsa den globala uppvärmningen

Länsstyrelsen i Gotlands län gör i sin miljömålsuppföljning för 2025 fortfarande bedömningen att inget av de nationella miljökvalitetsmål som kan kopplas till RUS:ens tre effektmål på miljöområdet – Säkrad tillgång till vatten av god kvalitet och kvantitet, Hållbara kretslopp samt Säkrad biologisk mångfald – är möjliga att nå till 2030.

Olika former av cirkulära system kan bidra till minskade avfallsmängder och uttag av naturresurser och därmed minska vissa sektors miljöpåverkan på Gotland. Men att ställa om konsumtion och produktion till cirkulära flöden går långsamt. Incitament saknas, då rådande ekonomiska modeller gynnar ett linjärt flöde. Undantag finns; enskilda företag som bygger upp masshanteringssystem med potential att kraftigt öka återbruket av schaktmassor och minska uttaget från berg- och grustäkter. Länsstyrelsen gör bedömningen att förutsättningarna för bevarande av Gotlands naturgrusavlagringar kommer att förbättras fram till 2030.

Under 2025 fortsatte arbetet med att bilda Båsträsk nationalpark på norra Gotland, samtidigt som SGU aviserade en översyn av riksintresseområdena för värdefulla ämnen och mineral i just denna del av norra Gotland. Ett avgränsningssamråd genomfördes kring återupptagen brytning i området angränsande till den planerade nationalparken.

Som på många andra områden är möjligheten att lokalt nå effektmålet Hållbara kretslopp starkt beroende av ekonomiska styrmedel från nationell nivå.

Effektmålet *Säkrad biologisk mångfald* har stark koppling till både klimatförändring och markanvändning. På Gotland riskerar kalkbrytningen att skada arter och livsmiljötyper vid befintliga och nya täkter, exempelvis grundvattenberoende livsmiljötyper och arter.

Att områden med höga naturvärden bevaras är en förutsättning för artskydd och biologisk mångfald. Naturområden i vår närhet är viktiga för människors välbefinnande. Naturen är också en grundbult för ekonomin, både på Gotland och globalt. I World Economic Forums riskrapporter, både för 2025 och 2026 bedöms extrema väderhändelser vara världens allvarligaste risk på tio års sikt. Därefter kommer krympande biologisk mångfald och kollapsande ekosystem.

DEL 3 ► HÅLLBAR TILLVÄXT

ÖVERGRIPANDE MÅL 2040:

GOTLAND ÄR EN NYTÄNKANDE TILLVÄXTREGION MED UTVECKLINGSKRAFT

Vårt Gotland 2040:

"På Gotland skapas tillväxt på ett balanserat sätt i nyttjandet av resurser. Företagsamheten är stark, näringslivet och universitetet blomstrar. Gotland är en mötesplats och här finns goda möjligheter att testa och förverkliga nya idéer. Samverkan, innovation och förnyelse ger företagen nya möjligheter och smarta välfärdstjänster utvecklas. Hela Gotland har en positiv utveckling och vi blir fler gotlänningar. Vi har bra förutsättningar för företagande, goda kommunikationer och boendemiljöer. Attraktionskraft, utbildning och matchning säkrar kompetensförsörjningen."

HÅLLBAR TILLVÄXT – SLUTSATSER FRÅN 2025

- Företagsklimatet – ett gemensamt ansvar mellan näringsliv och offentlig sektor.
- Mat och livsmedel – ett styrkeområde för Gotland.
- Platsutveckling – turism och evenemang innebär utmaningar, sysselsättningstillfällen och kreativitet.
- Kompetensförsörjning och talangattraktion en viktig framtidsfråga.
- Kraftsamling för att bli landets mest hållbara och attraktiva resmål.

1. GOTLANDS FÖRETAGSKLIMAT – ETT GEMENSAMT ANSVAR MELLAN NÄRINGS LIV OCH OFFENTLIG SEKTOR

Under 2025 har arbetet med att stärka Gotlands företagsklimat präglats av nära samverkan mellan näringslivet och den offentliga sektorn. Med större fokus på gemensamt ansvarstagande och en strukturerad dialog är ambitionen att förbättra förutsättningarna för företagande på ön.

Samverkansgruppen för företagsklimat har varit en viktig plattform för dialog, erfarenhetsutbyte och gemensam problemlösning mellan samhällsbyggnads-, teknik- och regionstyrelseförvaltningarna. Genom regelbundna träffar har aktuella utmaningar, planering och uppföljning av insatser och samsyn kring prioriterade frågor identifierats. Detta har stärkt relationerna mellan verksamheterna och en mer lösningsorienterad samarbetskultur är därmed under uppbyggnad.

En konkret och av företagen uppskattad insats har varit regionledningens månatliga besök hos två till tre företag per månad. Företagsbesöken ger fördjupad förståelse för företagets vardag, behov och utvecklingsmöjligheter. Den direkta dialogen har bidragit till ökad tillit, kortare beslutsvägar och en tydligare bild av hur regionens arbete uppfattas i praktiken. Samtidigt

ställer besöken krav på organisationens förmåga att fånga upp frågor som lyfts från företagets håll.

Inför och under Företagardagen samordnades kommunikationen från regionens verksamheter som ofta möter företag i sin myndighetsutövning. Detta syftade till ökad dialog, transparens och stärkt förtroendet mellan företag och offentlig sektor.

I slutet av året genomfördes även en studieresa till Nacka och Strängnäs kommuner för att lära av dessa bägge kommuners sätt att arbeta med företagsklimatet och med näringslivsutveckling. Deltagare på resan var gotländska företagare och berörda chefer och tjänstepersoner inom Region Gotlands verksamheter. Flera ärenden har även arbetats igenom som lärande exempel för fördjupad förståelse mellan företagare- och myndighetsperspektivet.

Sammantaget har 2025 präglats av tydligare dialog och ökad samordning i frågor som rör företagsklimatet. Arbetet har lagt en grund för fortsatt utveckling för att Gotlands konkurrenskraft ska kunna stärkas genom professionalism, tydlighet och gemensamt ansvarstagande.

2. MAT OCH LIVSMEDEL - ETT STYRKEOMRÅDE FÖR GOTLAND

Under 2025 initierade Region Gotland en kartläggning av Gotlands behov inom livsmedelsnäringen, utifrån vårt Ö-läge, marknadsekonomiska- och klimatrelaterade faktorer och en ny nationell livsmedelsstrategi.

Under året har grunden lagts för en ny livsmedelsstrategi i samverkan med näringsliv och utvecklingsaktörer.²

Livsmedelssystemet är ett styrkeområde byggt på hög specialiseringsgrad och öns naturgivna förutsättningar. Det är avgörande för beredskap, utveckling, sysselsättning och attraktionskraft. Samtidigt har näringen stora utmaningar utifrån kritiska infrastrukturella frågor som frakt- och logistik till fastlandet, energi- och vattenförsörjning, miljökrav samt kompetensförsörjning - faktorer som påverkar konkurrenskraften.

Både de gröna och blå näringarna på Gotland skulle tjäna på utökat samarbete med forskning för att säker-

ställa tillvaratagandet av potential både på land och runt Östersjön. Generella behov som under året lyfts fram inom livsmedelsnäringen är enklare och mer ändamålsenlig regeltillämpning samt kunskapssäkring.

Ett välkommet gränsöverskridande samarbete mellan flera viktiga aktörer³ har initierats genom projektet **Omtänk**. Ett femtontal företag medverkar med syfte att utveckla sina verksamheter regenerativt – både ekonomiskt, socialt och ekologiskt. Under året har också industriprojektet **Molekyl**, med inriktning cirkulärekonomi, bland annat låtit testa pannkakor på hampamjöl, uppskalning av biokolproduktion och lanolinseparation av ull. Tillsammans med Gotlands Bryggeri har man identifierat användningsområden för återvunnen kolsyra.

Samverkan inom beredskapsområdet har stärkts under 2025 via det civila beredskapsrådet där näringsliv, länsstyrelse och region medverkar och adresserar vikten av samverkan mellan offentlig och privat sektor.

² Region Gotland, Gotland Grönt Centrum, LRF, Länsstyrelsen i Gotlands län, Protos AB, Tillväxt Gotland, Uppsala universitet och SLU m.fl.

³ Gotland Grönt Centrum, Science Park Gotland, Matbyrån Gotland samt Gotlands Förenade Besöksnäring.

3. PLATSUTVECKLING – TURISM OCH EVENEMANG INNEBÄR UTMANINGAR, SYSSELSÄTTNINGSTILLFÄLLEN OCH KREATIVITET

Besöksnäringen utgör en viktig grund till sysselsättning, intäkter till lokalt näringsliv och Gotlands attraktionskraft.

Destinationsutredningen som genomfördes under 2025 har tydliggjort behovet av stärkt styrning, samordning och mottagarkapacitet för att politiskt besluta ambitioner fullt ut ska kunna omsättas i praktiken. Turismens roll sträcker sig bortom besöksvolymerna och konsumtion och berör frågor som livsmiljö, infrastruktur och service, inflyttning, kompetensförsörjning och hållbar samhällsutveckling.

Under året har flera utvecklingsprojekt bidragit till att stärka besöksnäringens långsiktiga utveckling och omställningsförmåga. Projektet **Arvet** (projektägare Gotlands Museum) har stärkt kulturarvets bärkraft och roll i platsutvecklingen genom ökad samverkan och ett mer hållbart nyttjande av kulturmiljöer, medan **Sustainable Plejs** (projektägare Tillväxt Gotland i samverkan med Gotlands Förenade Besöksnäring) har stärkt besöksnäringens förmåga att arbeta mer hållbart och samordnat på destinationsnivå.

Utvecklingen präglas av stark säsongsvariation och ojämn belastning på infrastruktur och samhällsfunktioner. Detta blev särskilt tydligt under 2025 genom den vattenbrist som påverkade och fortsatt påverkar ön. Situationen bidrog till ökade spänningar mellan besöksnäringen, Region Gotland utifrån invånarnas upplevda otrygghet gällande vatten som grundläggande samhällsresurs. Utmaningarna speglar även en bredare europeisk debatt om turismens påverkan på lokalsamhällen, där frågor om bärkraft och resursanvändning fått ökad betydelse.

Inför sommaren genomfördes därför proaktiva kommunikationsinsatser i samverkan mellan berörda förvaltningar inom Region Gotland och besöksnäringen. Insatserna bidrog till ökad tydlighet, minskad oro och stärkt samverkan mellan aktörerna.

Evenemang är ett viktigt verktyg inom destinations- och platsutveckling. **Hansedagarna** i Visby 2025 visade hur ett internationellt evenemang kan stärka Gotlands position som mötesplats i Europa, men också behovet av tydligare strukturer för ledning, samplanering och finansiering för långsiktiga effekter.

4. KOMPETENSFÖRSÖRJNING OCH TALANGATTRAKTION EN VIKTIG FRAMTIDSFRÅGA

Gotland står inför en demografisk utmaning med åldrande befolkning och färre i arbetskraften.

Framskrivningarna pekar på ett varaktigt underskott om cirka 1 500 personer på arbetsmarknaden fram till 2040, kopplat till pensionsavgångar.

Gotlands utmaningar inom kompetensförsörjning och talangattraktion handlar inte om brist på attraktiva värden. Problemet är snarare begränsad utvecklingskraft och brist på sammanhållna infrastruktur för att omsätta önskt attraktivitet i faktisk inflyttning och etablering. Det var en av slutsatserna i Destinationsutredningen. Den pekade också på brister i styrning, ansvarsfördelning och samordning inom plats-, destinations- och näringslivsutveckling.

Gotland står inför en demografisk utmaning. De största behoven finns inom vård och omsorg, lantbruk och industri, men även inom högskoleutbildade yrken. Både offentlig och privat sektor vittnar om växande kompetensbrist, vilket redan idag påverkar verksamheter och riskerar att hämma utveckling och tillväxt.

Det pågår flera parallella insatser för att stärka kompetensförsörjningen, bland annat utveckling av utbildningar, öka unga flickors intresse för tekniksektorn och stärka samverkan mellan skola och arbetsliv. Kompetensförsörjning kan inte hanteras isolerat från

inflyttning och etablering. I ett osäkert omvärldsläge, där större tillväxtregioner erbjuder stabila och breda arbetsmarknader, har Gotland haft svårare att konvertera intresse till faktisk inflyttning. Ökat fokus har under året lagts på kunskapsutveckling kring internationell talangattraktion, samtidigt som ett akut behov av fungerande mottagande- och etableringsstrukturer blev tydligt.

Projektet **Relocation Gotland** har under året vidareutvecklat en digital inflyttarservice och ett inflyttarprogram. Arbetet har engagerat flera arbetsgivare för att gemensamt stärka platsvarumärket och kommunikationen. Ett exempel på samordnad aktivitet var Gotlandsdagen i Kungsträdgården i Stockholm, då arbetsgivare informerade om jobbopportuniteter på Gotland. Insatsen och arbetet i övrigt syftar till att sänka trösklar och skapa tydligare ingångar för inflyttning. 2025 års Talent City Index visar på inflyttningspotential då Gotland hamnar på femte plats efter storstäderna när det gäller val av plats som människor vill flytta till. Den samlade lärdomen från 2025 är att Gotlands utvecklingskraft i hög grad avgörs av förmågan att prioritera och kraftsamla resurser – både brett i samhället och inom Region Gotlands egen organisation.

5. GOTLAND KRAFTSAMLAR FÖR ATT BLI DET MEST HÅLLBARA OCH ATTRAKTIVA RESMÅLET I LANDET

Gotland ska upplevas som Sveriges mest hållbara och attraktiva resmål 2030, det är målet i den nya besöksnäringstrategin.

Under 2025 har arbetet för att nå dit intensifierats, bland annat genom planer på att inrätta en Business Region Gotland för att arbetet med näringslivsutveckling bli mer proaktivt.

Gotlands reviderade besöksnäringstrategi som antogs av regionfullmäktige i december 2024 innebär en ambitionshöjning som kräver starkare samverkan, samordning och samhandling för öns destinationsutveckling. Turismen lyfts tydligare fram som medel för ökad inflyttning till Gotland.

Visionen att *”Gotland ska upplevas som Sveriges mest hållbara och attraktiva resmål 2030”* kräver ett utvecklat arbete med tydligare organisering, styrning, koordinering och finansiering av destinationsarbetet med alla dess olika beståndsdelar.

Därutöver ökar evenemangsförfrågningarna samtidigt som det inte finns en tydlig prioriterings- och mottagarkapacitet. Service och infrastruktur sett i relation till att Gotland de facto är en turistisk ö är inte balanserad i relation till faktiska behov. Med detta som bakgrund genomfördes destinationsutredningen. Utredningens främsta slutsatser kom dock att peka på ett

bredare spektrum av behov, som till exempel Stärkt koncernstyrning, en process- och kvalitetsledning som kan överbrygga interna stuprör och minska gapet mellan den ”regionala” och den ”kommunala” verksamheten.

Utredningen pekar också på ett behov av en starkare koppling mellan näringslivs-, destinations- och platsutveckling. Stärkt främjarroll och mottagarkapacitet, lotsfunktioner med tydliga ansvarsområden och mandat som ger *”en väg in”* för viktiga utvecklingsområden såsom företagsetablering och företagsrådgivning, talangattraktion och evenemang. Stärkt inflyttarservice maximerar nyttan för näringslivsutveckling genom plattformen Gotland.com. Koppla även platsvarumärket Gotland och besöksnäringens attraktionskraft tydligare till inflyttning, företagsetableringar, talangrekrytering, evenemang och landsbygdsutveckling.

Förslaget och det politiska beslutet blev att initiera en flerårig plan för att inrätta en **Business Region Gotland** vars syfte är att samla resurser och prioriteringar mellan näringsliv, akademi, civilsamhälle och offentlig sektor på ett tydligare och mer proaktivt sätt. Ytterligare ett syfte är att säkerställa Gotlands förmåga att konkurrera om medel för regional utveckling på en förändrad finansieringskarta som förväntas ställa högre krav på starkare samverkanskonstellationer.

